

УКРАЇНА В СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2019. – Т. 40. – С. 146-152
DOI: 10.31861/mhpi2019.40.146-152

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2019. – Volume. 40. – pp. 146-152
DOI: 10.31861/mhpi2019.40.146-152

УДК: 321.12:342.725(477)

© Олег Барна¹

**Гуманітарний простір як об'єкт гібридної війни:
наслідки для України**

У статті проаналізовано стан гуманітарного простору на тимчасово окупованих територіях Луганської й Донецької областей та заходи державної політики з подолання деструктивних наслідків гібридної війни. Наголошено, що сьогодні історія України залишається інструментом ідеологічних маніпуляцій, що створюють загрози внутрішній консолідації суспільства. Утвердження національних цінностей через відновлення історичної пам'яті є важливим інструментом формування суспільних відносин та розвитку сталої демократії. У висновках наголошується, що подолання наслідків гібридної агресії проти України передбачає наявність політичної волі та державно-управлінських рішень щодо посилення захисту держави та суспільства від наявних і потенційних загроз, формування та реалізації цілісної гуманітарної політики. Виховання патріотизму, психологічної та фізичної готовності до захисту Вітчизни, заохочення до участі у соціально-політичних процесах, стимулювання самостійної економічної діяльності – стають актуальними цілями для усіх вікових груп населення та завданнями освітньої та просвітницької діяльності органів державної влади, недержавних організацій та об'єднань громадян.

Ключові слова: гуманітарна політика, гібридна війна, культура, освіта, релігія, маніпуляції свідомістю.

**The Humanitarian Space as the Object of the Hybrid War:
the Consequences for Ukraine**

The purpose of the article is to study the state of the humanitarian space in the temporarily occupied territories of Lugansk and Donetsk regions, as well as state policy measures to overcome the destructive effects of the hybrid war in the humanitarian sphere in this part of Ukraine. It was stressed that all responsibility for the functioning and maintenance of the occupied territories and their population, according to the norms of international humanitarian law, rests with the occupying state, but the undeclared war of the Russian Federation against Ukraine impedes the application of these norms, so Ukraine supports the citizens and fulfills its positive obligations. before them, take appropriate measures.

It is proved that today the history of Ukraine remains an instrument of ideological manipulation, which creates threats to the internal consolidation of society. The promotion of national values through the restoration of historical memory is an important tool in shaping public relations and developing a sustainable democracy. The findings emphasize that overcoming the effects of hybrid aggression against Ukraine implies the presence of political will and state-administrative decisions to strengthen the protection of the state and society from existing and potential threats, the formation and implementation of a holistic humanitarian policy as a complex of educational, linguistic, cultural policy, political history memory and a balanced policy in the field of state-confessional relations. Education of patriotism, psychological and physical readiness to defend the Fatherland, encouragement to participate in socio-political processes, stimulation of independent economic activity – become relevant goals for all age groups of the population and the tasks of educational and educational activities of state authorities, non-governmental organizations and associations.

Keywords: humanitarian policy, hybrid war, culture, education, religion, consciousness manipulation.

¹ Народний депутат України, Верховна Рада України 8-го скликання, Україна. Email: barnaos@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0002-5083-7082>.

Постановка проблеми. Якісні характеристики гуманітарного простору як середовища життєдіяльності людини найкраще характеризують ефективність державного управління. Особливо гостро постає це питання в умовах збройного конфлікту та окупації частини території України, де навіть налагодження взаємозв'язку із громадянами України, які перебувають у надскладних і небезпечних умовах окупації, виявляється для органів державної влади дуже проблематичним. Як зазначається у звіті Міністерства тимчасово окупованих територій України, діяльність збройних формувань Російської Федерації та окупаційної адміністрації Російської Федерації у Донецькій і Луганській областях, АР Крим та місті Севастополь призвела до масових порушень прав і свобод людини і норм міжнародного гуманітарного права².

Уся відповідальність за функціонування і забезпечення життєдіяльності окупованих територій та їх населення, згідно норм міжнародного гуманітарного права, покладається на державу-окупанта, проте неоголошена війна РФ проти України гальмує застосування цих норм, тому Україна прагне підтримати власних громадян й виконати свої позитивні зобов'язання перед ними, вживаючи відповідні заходи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем гуманітарного простору зверталися у своїх дослідженнях зарубіжні науковці М. Фуко³, П. Нора⁴, Ф. Джеймисон⁵ та інші. Роль гуманітарного простору у процесі формування націй досліджували Д. Гатчінсон⁶, Е. Гелнер⁷, Е. Сміт⁸, Ф. Майнеке⁹ та інші. Проблеми становлення української політичної нації та особливості формування гуманітарного простору розглядалися в працях вітчизняних дослідників Т. Злобіної¹⁰, В. Карлової¹¹, В. Лісового¹², М. Рябчука¹³, М. Степика¹⁴, Р. Шпорлюка¹⁵ та багатьох інших.

Гібридна війна як явище новітньої історії стала предметом спеціальних наукових досліджень таких відомих вітчизняних науковців та експертів як О. Власюк¹⁶, В. Горбулін¹⁷, Є. Магда¹⁸ та інших.

² Інформаційно-аналітичні матеріали щодо поточного стану справ діяльності МТОТ станом на 04.09.2019. URL: <https://mtot.gov.ua/ua/informacino-analitichni-materiali-schodo-potochnogo-stanu-sprav-dijalnosti-mtot-stanom-na-04092019> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).

³ Фуко М. Археологія знання. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 326 с.

⁴ Нора, П'єр. Теперішнє, нація, пам'ять / Пер. з франц. Андрій Репа. – Київ: Кліо, 2014. – 272 с.

⁵ Джеймисон, Фредрик. Постмодернізм, або Логіка культури пізнього капіталізму / Пер. з англ. і післямова П. Дениска. – К.: «Курс», 2008. – 504 с.

⁶ Гатчінсон Д. Культурний і політичний націоналізм // Націоналізм: Антологія. 2-ге вид. / Упорядники О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2006. – С. 499-507.

⁷ Gellner E. Nations and Nationalism. – New York: Cornell University Press, 1992. P. 8-12.

⁸ Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. К.: Основи, 1994. – 224 с.

⁹ Майнеке Ф. Загальний погляд на націю, національну державу і космополітизм // Націоналізм: Антологія. 2-ге вид. Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. К.: Смолоскип, 2006. С. 264-273.

¹⁰ Злобіна Т.Г. Роль культурного простору у процесі становлення української політичної нації: автореф. дис. канд. філос. наук: 21.03.01 Т.Г.Злобіна; Рада нац. безпеки та оборони; Нац. ін-т проблем міжн. безпеки. К., 2009. – 24 с.

¹¹ Карлова В. Місце та роль гуманітарного простору держави у формуванні національної самосвідомості // Вісник Національної академії державного управління. 2011. Вип. 1. – С. 40-47.

¹² Лісовий В. Культура – ідеологія – політика. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 1997. – 352 с.

¹³ Рябчук М. Ю. «Химера національної ідентичності»: кілька методологічних проблем // Наукові Записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2018 / 3-4 (95-96) (травень-серпень). С. 3-30.

¹⁴ Степико М.Т. Феномен політичної нації // Українська політична нація: генеза, стан, перспективи В. С. Крисаченко, М. Т. Степико, О. С. Власюк та ін.; за ред. В. С. Крисаченка. К.: НІСД, 2006. – 632 с.

¹⁵ Шпорлюк Р. Формирование современной Украины: западное измерение // Перекрестки №1-2/2006. С. 5-38. URL: https://en.ehu.lt/wp-content/uploads/2017/11/CrossRoad_1-2_2006.pdf (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).

¹⁶ Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія / О. С. Власюк, С. В. Кононенко. – К.: НІСД, 2017. – 304 с.

¹⁷ Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.

¹⁸ Магда Є. Гібридна війна: питання і відповіді. URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/gibridna_viyuna_pitannya_i_vidpovidi/ (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).

Проте, аналіз впливу суспільно-політичної та безпекової складової на формування і функціонування гуманітарного простору на тимчасово окупованих територіях Луганської, Донецької областей та в АР Крим вказує на потребу комплексного вивчення особливостей гуманітарного простору України в умовах гібридної війни.

Метою статті є дослідження стану гуманітарного простору на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей, а також заходів державної політики з подолання деструктивних наслідків гібридної війни на цій частині території України.

Виклад основного матеріалу. Неоголошена війна Російської Федерації проти України триває увесь період незалежності, насамперед, у гуманітарному просторі. Це війна за розум і душі українських громадян, результатом якої у 2014 році стала анексія Криму та окупація окремих регіонів Донбасу. Шляхом тривалої повзучої інформаційної експансії на територію України ключових маркерів радянської ідентичності, а саме – російськомовного культурного продукту, культивування «спільності» історії, ментальних цінностей, ідеології та релігії, – російська пропаганда змусила переважно російськомовне населення зазначених регіонів змінити свою політичну поведінку на користь РФ.

На жаль, сьогодні саме історія України все ще залишається найбільш дієвим об'єктом ідеологічних маніпуляцій, що створюють загрози внутрішній консолідації суспільства, яке лише торує шлях до переосмислення власної історії. Важливу роль у протидії цьому процесові має відігравати політична еліта, адже утвердження національних цінностей через відновлення історичної пам'яті є важливим інструментом формування суспільних відносин та розвитку сталої демократії. Особливо необхідною, на нашу думку, у даному контексті, є актуалізація в освітньому та суспільно-політичному дискурсі поняття національної гідності, що передбачає як переосмислення змісту та методики викладання історії у освітніх закладах усіх рівнів, так і запровадження широких інформаційних кампаній про важливі історичні події тощо.

Гібридна війна завдала Україні вагомих матеріальних втрат в освітній сфері. Як зазначається у колективному дослідженні Національного інституту стратегічних досліджень, «станом на кінець 2015 р. було знищено чи пошкоджено 280 навчальних закладів Донецької і Луганської областей. Зокрема на Донеччині – це 168 навчальних закладів із 1 093, на Луганщині – 112. Ступінь руйнування деяких об'єктів освітньої інфраструктури такий, що відновити їх неможливо. За даними ЮНІСЕФ, на початку збройного протистояння через активні бойові дії не мали змоги отримувати освіту до 50 тис. дітей шкільного віку»¹⁹.

Діяльність окупаційної влади на тимчасово непідконтрольних Україні територіях призвела до катастрофічних наслідків й у сфері науки. За даними вищезазначеного дослідження, «у Донецькій та Луганській областях було зосереджено 12 наукових установ Національної академії наук України, у яких працювало понад 1500 науковців (8 інститутів, науково-технологічний центр, ботанічний сад, природничий заповідник, Донецький науковий центр)»²⁰. Переважна кількість наукових установ (10 з 12) змінили своє місцезнаходження, обравши переїзд до інших міст України. З початку військових дій з тимчасово окупованих територій було евакуйовано 16 вищих навчальних закладів. З окупованого Криму до Києва переїхав Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, а з Донецька до Вінниці – Донецький національний університет імені В. Стуса²¹.

Неможливо переоцінити роль науково-викладацького складу та вчителів у формуванні громадянськості учнівської та студентської молоді. Тому для подолання руйнівних наслідків гібридної агресії РФ проти України у сфері освіти необхідно оновлення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників цієї сфери з метою забезпечення кваліфікованими, патріотично налаштованими фахівцями навчальних закладів усіх рівнів з одночасним проведенням експертиз навчальної та навчально-методичної літератури.

Низка нормативно-правових актів, а саме: «Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки»²², «Концепція національно-патріотичного виховання дітей

¹⁹ Світова гібридна війна... Вказ. пр. – С. 395.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки: Указ Президента України від 13.10. 2015 р. № 580/2015 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580/2015> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).

та молоді»²³, Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 рр.²⁴ визначають патріотично-виховну роботу серед дітей та учнівської молоді стратегічним напрямом розвитку освіти.

Однією з ключових причин, що уможливають маніпуляції свідомістю молоді є, на нашу думку, відсутність навичок щодо критичного осмислення інформації. Тому особливо важливим кроком стало прийняття «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» (2016)²⁵, яка спрямована на впровадження медіаосвіти з метою формування аналітичних навичок щодо виявлення маніпуляцій, оцінювання достовірності та об'єктивності повідомлень у ЗМІ, тобто – критичного ставлення до отримуваної інформації.

Особливо великих втрат російська агресія нанесла культурній сфері – фактично знищено або зруйновано більшість історичних пам'яток, краєзнавчих музеїв. Так, за інформацією Міністерства культури, «на тимчасово окупованих територіях Україна залишила 70 музеїв: 35 – у Криму й 35 – у Донецькій та Луганській областях. Кількість археологічних пам'яток, залишених на тимчасово окупованих територіях, не відома навіть приблизно, а фахівці застерігають про початок діяльності “чорних археологів” у ОРДЛО»²⁶. Ці факти виявили проблеми державного управління у сфері культури, адже з'ясувалося, що заклади культури у своїй більшості не мали упорядкованих баз даних, не були готові до діяльності у кризових та надзвичайних ситуаціях.

Проте слід зазначити, що уряд здійснював кроки, спрямовані на підтримку наших громадян в умовах окупації. Так, 11 січня 2017 р. Кабінетом Міністрів було прийнято Розпорядження № 8-р. «Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження»²⁷. Документом передбачено надання громадянам соціально-медичних, юридичних, психологічних, інформаційних послуг, послуг з працевлаштування на контрольованій території, удосконалення системи надання адміністративних (управлінських) і соціальних послуг споживачам, створення умов для надання громадянам юридичних послуг в центрах безоплатної правової допомоги тощо.

28 березня 2018 р. Кабінетом Міністрів було прийнято Розпорядження № 218-р «Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя»²⁸. Ці документи фактично демонструють зусилля української влади у боротьбі за поновлення прав і свобод своїх громадян.

Багато зусиль держави було направлено на забезпечення можливостей для навчання у вищих навчальних закладах України молоді з тимчасово окупованих територій. Так, за інформацією Міністерства тимчасово окупованих територій, «у 2017 р. до закладів вищої освіти України вступило 204 особи, у 2018 р. до освітніх центрів “Донбас – Україна” звернулися за консульта-

²³ Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ МОН України від 16.06.2015 р. № 641 URL : <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068-> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).

²⁴ Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України»: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 р. № 148 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).

²⁵ Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (схвалено Постановою Президії НАПН України від 21.04.2016 р. № 1-2/7-110) URL: <http://naps.gov.ua/uploads/files/sod/media-edu.docx> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).

²⁶ Світова гібридна війна... Вказ. пр. – С. 399.

²⁷ Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 січня 2017 р. № 8-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/249657353> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).

²⁸ Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 218-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-2018-%D1%80> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).

цією 3186 осіб, а вступили до закладів вищої освіти – 1522 особи; до освітніх центрів “Крим-Україна” звернулися за консультацією 779 осіб, вступили до закладів вищої освіти – 227 осіб»²⁹. Також органами місцевої влади за участі Міністерства охорони здоров’я проведено інформаційні кампанії щодо порядку підписання декларації з сімейним лікарем на материковій Україні, отримання безкоштовно або на пільгових умовах лікарських засобів для відповідних категорій населення.

Проте, вважаємо, що Українська держава ще не доклала максимуму зусиль для повернення тимчасово окупованих територій та забезпечення усіх соціальних, культурних та освітніх потреб їх мешканців. Для досягнення такого результату необхідним вбачаємо формування і реалізацію окремого напрямку державної політики – політики з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, яка має будуватися спільно із зарубіжними партнерами України та міжнародними організаціями на наступних принципах: принципі *загальності*, який передбачає максимальну мобілізацію можливостей усіх учасників; принципі *спільного фінансування*, згідно якому всі проекти фінансуються всіма учасниками політики реінтеграції; принципі *заохочення інноваційних науково-дослідницьких проектів*; принципі *фінансування передінвестиційних проектів*, який дозволить створити необхідну матеріальну базу для вільного наукового пошуку та розробки програм регіонального розвитку; принципі *субсидіарності*, згідно з яким механізм реалізації політики реінтеграції має будуватися «знизу вгору», тобто всі проблеми, які можуть ефективно вирішуватися на місцях, повинні перебувати в компетенції органів місцевого самоврядування.

Підсумовуючи зазначимо, що подолання наслідків гібридної агресії проти України передбачає у першу чергу наявність політичної волі та державно-управлінських рішень щодо посилення захисту держави та суспільства від наявних і потенційних загроз, що вимагає формування та реалізації цілісної гуманітарної політики. Виховання патріотизму, психологічної та фізичної готовності до захисту Вітчизни, заохочення до участі у соціально-політичних процесах, стимулювання самостійної економічної діяльності – стають актуальними цілями для усіх вікових груп населення та завданнями освітньої та просвітницької діяльності органів державної влади, недержавних організацій та об’єднань громадян.

Напрямок подальших досліджень вбачаємо розробку інституційних механізмів державної політики з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Список джерел

1. Гатчінсон Д. Культурний і політичний націоналізм // Націоналізм: Антологія. 2-ге вид. / Упорядники О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2006. – С.499-507.
2. Джеймисон, Фредрик. Постмодернізм, або Логіка культури пізнього капіталізму / Пер. з англ. і післямова П. Дениска. – К.: «Курс», 2008. – 504 с.
3. Злобіна Т.Г. Роль культурного простору у процесі становлення української політичної нації: автореф. дис. канд. філос. наук: 21.03.01 Т.Г.Злобіна ; Рада нац. безпеки та оборони; Нац. ін.-т проблем міжн. безпеки. К., 2009. – 24 с.
4. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо поточного стану справ діяльності МТОТ станом на 04.09.2019. URL: <https://mtot.gov.ua/ua/informacino-analitichni-materiali-schodopotocznego-stanu-sprav-dijalnosti-mtot-stanom-na-04092019> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).
5. Карлова В. Місце та роль гуманітарного простору держави у формуванні національної самосвідомості // Вісник Національної академії державного управління. 2011. Вип. 1. – С. 40-47.
6. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (схвалено Постановою Президії НАПН України від 21.04.2016 р.№ 1-2/7-110) URL: <http://naps.gov.ua/uploads/files/sod/media-edu.docx> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).
7. Кремльська агресія проти України: роздуми в контексті війни : монографія / О. С. Влашок, С. В. Кононенко. – К. : НІСД, 2017. – 304 с.
8. Лісовий В. Культура – ідеологія – політика. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 1997. – 352 с.
9. Магда Є. Гібридна війна: питання і відповіді. URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/gibridna_viyuna_pitannya_i_vidpovidi/ (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).

²⁹Інформаційно-аналітичні матеріали щодо поточного стану справ діяльності МТОТ... Вказ. пр.

10. Майнеке Ф. Загальний погляд на націю, національну державу і космополітизм // Націоналізм: Антологія. 2-ге вид. Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. К.: Смолоскип, 2006. С. 264-273.
11. Нора, П'єр. Теперішнє, нація, пам'ять / Пер. з франц. Андрій Репа. – Київ: Кліо, 2014. – 272 с.
12. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України»: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 р. № 148 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).
13. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ МОН України від 16.06.2015 р. № 641 URL : <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068-> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).
14. Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 січня 2017 р. № 8-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249657353> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).
15. Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 218-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-2018-%D1%80> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).
16. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016– 2020 роки: Указ Президента України від 13.10. 2015 р. № 580/2015 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580/2015> (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).
17. Рябчук М. Ю. «Химера національної ідентичності»: кілька методологічних проблем // Наукові Записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2018 / 3-4 (95-96) (травень-серпень). С. 3-30.
18. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
19. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. К.: Основи, 1994. – 224 с.
20. Степико М.Т. Феномен політичної нації // Українська політична нація : генеза, стан, перспективи В. С. Крисаченко, М. Т. Степико, О. С. Власюк та ін.; за ред. В. С. Крисаченка. К. : НІСД, 2006. – 632 с.
21. Фуко М. Археологія знання. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 326 с.
22. Шпорлюк Р. Формирование современной Украины: западное измерение // Перекрестки №1-2/2006. С. 5-38. URL: https://en.ehu.lt/wp-content/uploads/2017/11/CrossRoad_1-2_2006.pdf (дата перегляду 10 вересня 2019 р.).
23. Gellner E. Nations and Nationalism. – New York: Cornell University Press, 1992. P. 8-12.

References

1. Hatchinson D. Kulturnyi i politychnyi natsionalizm // Natsionalizm: Antolohiia. 2-he vyd. / Uporiadnyky O. Protsenko, V. Lisovyi. – K.: Smoloskyp, 2006. – S. 499-507.
2. Dzheimison, Fredryk. Postmodernizm, abo Lohika kultury piznoho kapitalizmu / Per. z anhl. i pisliamova P. Denyska. – K.: «Kurs», 2008. – 504 s.
3. Zlobina T.H. Rol kulturnoho prostoru u protsesi stanovlennia ukrainskoi politychnoi natsii: avtoref. dys. kand. filos. nauk: 21.03.01 T.H.Zlobina ; Rada nats. bezpeky ta oborony; Nats. in.-t problem mizhn. bezpeky. K., 2009. 24 s.
4. Informatsiino-analitychni materialy shchodo potochnoho stanu sprav diialnosti MTOT stanom na 04.09.2019. URL: <https://mtot.gov.ua/ua/informacino-analitichni-materiali-schodo-potochnogo- stanu-sprav-dijalnosti-mtot- stanom-na-04092019> (data perehliadu 10 veresnia 2019 r.).
5. Karlova V. Mistse ta rol humanitarnoho prostoru derzhavy u formuvanni natsionalnoi samosvidomosti // Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia. 2011. Vyp. 1. S. 40-47.

6. Kontsepsiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini (skhvaleno Postanovoiu Prezydii NAPN Ukrainy vid 21.04.2016 r. № 1-2/7-110) URL: <http://naps.gov.ua/uploads/files/sod/media-edu.docx> (data perehliadu 10 veresnia 2019 r.).
7. Kremlivska ahresiia proty Ukrainy: rozdumy v konteksti viiny : monohrafiia / O. S. Vlasiuk, S. V. Kononenko. – K. : NISD, 2017. – 304 s.
8. Lisovyi V. Kultura – ideolohiia – polityka. K.: Vyd-vo imeni Oleny Telihy, 1997. – 352 s.
9. Mahda Ye. Hibrydna viina: pytannia i vidpovidi. URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/gibridna_viyna_pitannia_i_vidpovidi/ (data perehliadu 10 veresnia 2019 r.).
10. Maineke F. Zahalnyi pohliad na natsiiu, natsionalnu derzhavu i kosmopolityzm // Natsionalizm: Antolohiia. 2-he vyd. Uporiad. O.Protsenko, V.Lisovyi. K.: Smoloskyp, 2006. S. 264-273.
11. Nora, Pier. Teperishnie, natsiia, pamiat / Per. z frants. Andrii Riepa. – Kyiv: Klio, 2014. – 272 s.
12. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy «Molod Ukrainy» na 2016–2020 roky ta vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy»: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.02.2016 r. № 148 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF> (data perehliadu 10 veresnia 2019 r.).
13. Pro zatverdzhennia Kontsepsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi, Zakhodiv shchodo realizatsii Kontsepsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi ta metodychnykh rekomendatsii shchodo natsionalno-patriotychnoho vykhovannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh: nakaz MON Ukrainy vid 16.06.2015 r. № 641 URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068-> (data perehliadu 10 veresnia 2019 r.).
14. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv, spriamovanykh na realizatsiiu deiakykh zasad derzhavnoi vnutrishnoi polityky shchodo okremykh raioniv Donetskoï ta Luhanskoï oblasti, de orhany derzhavnoi vlady tymchasovo ne zdiisniuut svoi povnovazhennia. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 sichnia 2017 r. № 8-r. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249657353> (data perehliadu 10 veresnia 2019 r.).
15. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv, spriamovanykh na realizatsiiu deiakykh zasad derzhavnoi vnutrishnoi polityky shchodo tymchasovo okupovanoi terytorii Avtonomnoi Respubliky Krym ta m. Sevastopolia. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 bereznia 2018 r. № 218-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-2018-%D1%80> (data perehliadu 10 veresnia 2019 r.).
16. Pro Stratehiiu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi na 2016– 2020 roky: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 13.10. 2015 r. № 580/2015 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580/2015> (data perehliadu 10 veresnia 2019 r.).
17. Riabchuk M. Yu. «Khymera natsionalnoi identychnosti»: kilka metodolohichnykh problem // Naukovi Zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. 2018 / 3-4 (95-96) (traven-serpen). S. 3-30.
18. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front : monohrafiia / za zah. red. V. P. Horbulina. – K. : NISD, 2017. – 496 s.
19. Smit Entoni D. Natsionalna identychnist. K.: Osnovy, 1994. – 224 s.
20. Stepyko M.T. Fenomen politychnoi natsii // Ukrainska politychna natsiia : geneza, stan, perspektyvy V. S. Krysachenko, M. T. Stepyko, O. S. Vlasiuk ta in.; za red. V. S. Krysachenka. K. : NISD, 2006. – 632 s.
21. Fuko M. Arkheolohiia znannia. – K.: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2003. – 326 s.
22. Shporliuk R. Formyrovanye sovremennoi Ukraïny: zapadnoe yzmerenye // Perekrestky №1-2/2006. S. 5-38. URL: https://en.ehu.lt/wp-content/uploads/2017/11/CrossRoad_1-2_2006.pdf (data perehliadu 10 veresnia 2019 r.).
23. Gellner E. Nations and Nationalism. – New York: Cornell University Press, 1992. P. 8-12.